Mezinárodní uznání může zpětně povzbudit Iry, aby si svého historického jazyka více vážili, říká o důležitosti překladu oceněný Radvan Markus

Český překlad zásadního díla irského modernismu, románu Máirtína Ó Cadhaina *Cré na Cille* (česky Hřbitovní hlína), získal cenu Magnesia Litera za nejlepší překlad roku 2017. Knihu z irštiny do češtiny přeložil dr. Radvan Markus, který na FF UK vyučuje irský jazyk a literaturu na Ústavu anglofonních literatur a kultur. Redigovala ji Hana Zahradníková, absolventka FF UK, překladatelka a redaktorka nakladatelství Argo.

Jak vůbec vznikl nápad vydat český překlad Ó Cadhainova románu?

HZ: Já mám špatnou paměť, proto jsem pátrala v e-mailech a zjistila, že v lednu 2014 jsem Radvanu Markuse oslovila, jestli by *Hřbitovní hlínu* (v originálu *Cré na Cille*) nechtěl přeložit. A našla jsem i jeho odpověď: „…je to jedna z mých oblíbených knih a o jejím překladu uvažuju už dlouho.“ Takže to byla snadná domluva. Já jsem v tu chvíli román znala jen „z doslechu“, protože v originálu si ho bohužel přečíst nedokážu, ale znala jsem filmové zpracování (s anglickými titulky), které mě nadchlo. A myslím, že Micheál Ó Conghaile z irského nakladatelství Cló Iar-Chonnacht nás také ponoukal.

RM: Já jsem ten nápad pojal vlastně okamžitě poté, co jsem se

o knize dozvěděl. Dodnes si pamatuji, kdy a při jaké příležitosti to bylo – v roce 2006 na kurzu irštiny v autorově rodné Connemaře. Kurz probíhal v Centru Máirtína Ó Cadhaina a vzpomínám si, jak se učitel, zděšený tím, že nikdo z žáků o Ó Cadhainovi předtím neslyšel, pustil do dlouhého výkladu o autorovi a jeho nejznámější knize. V té době jsem pracoval na překladu jiného románu z irštiny (*L'Attaque* Eoghana Ó Tuairisca), a tak mě hned napadlo, že Ó Cadhainem by se dalo časem navázat. Ten čas byl nakonec o hodně delší, než jsem předpokládal. Nejprve byla potíž knihu vůbec sehnat – vydání z roku 1949 i 1996 byla dávno rozebraná a nově měla *Hřbitovní hlína* v originále vyjít až v roce 2007. Nakonec mi pomohl kamarád Éamon Ó Ciosáin, který knihu celou oxeroxoval a poslal mi kopii poštou. Byť jsem už v té době mluvil irsky docela obstojně, trvalo mi celý rok, než jsem román přelouskal. Během následujících let jsem si *Hřbitovní hlínu* přečetl ještě několikrát a začal jsem o ní dokonce i učit studenty, nicméně jsem si stále úplně nevěřil, že jsem schopen se s textem, který pro mě byl stále místy nesrozumitelný, náležitě „popasovat". Konečný impulz přišel teprve od Mícheála Ó Conghaila, ředitele nakladatelství Cló Iar-Chonnachta, který mi na podzim roku 2014 napsal v podstatě direktivní mail, že je knihu potřeba co nejrychleji přeložit do češtiny. V té době se totiž připravovaly anglické překlady románu a Ó Conghaile usiloval, aby se *Hřbitovní hlína* v co nejbližší době dostala do světa. V případě českého překladu to nakonec trvalo tři roky, ale snad to stálo za to.

Jak probíhala práce na překladu tak náročného díla, navíc napsaného v menšinovém jazyce, a následná redakce a korektury?

HZ: Dlouho a těžce. Musím znovu říct, že Radvan Markus předvedl úžasný překladatelský výkon. Náročné muselo být už samotné „dekódování" textu – z velké většiny ho tvoří neuvozené promluvy široké plejády postav, ve kterých se čtenář někdy, hlavně ze začátku, může i zamotat. Překladatel ale nesmí, navíc musí pro každou postavu vymyslet její vlastní

originální hlas a ten pak konzistentně, se všemi jeho charakteristikami udržovat v celé knize. Což se Radvanovi skvěle podařilo a redakce byla potěšením. Velmi netradičně jsem tentokrát neporovnávala text překladu primárně s irským originálem, ale s dvěma různými anglickými překlady, s originálem a irským slovníkem v záloze. Takže jsem překladatele možná často nutila znovu kontrolovat i místa, kde to ani nebylo nutné.

RM: Asi nejvíce času mi zabralo originálu patřičně porozumět – vzhledem k tomu, že většina knihy je napsaná Ó Cadhainovým rodným nářečím, které obohatil výrazy posbíranými z okolního kraje, ze starších literárních zdrojů i z jiných jazyků, není běžný slovník čtenáři příliš velkou pomocí. Důležitou součástí práce se tak stal čtrnáctidenní pobyt v Connemaře v létě roku 2016, během něhož jsem měl možnost konzultovat obtížná místa textu s rodilým mluvčím a folkloristou Dónalem Ó Droighneáinem. V této souvislosti se sluší poděkovat za podporu Centru Sorchy Ní Ghuairim v Carně, agentuře Literature Ireland a irskému ministerstvu zahraničí. Práce probíhala v přestávkách mezi psaním akademických článků, zdaleka největší část knihy jsem přeložil v létě roku 2015 na chalupě. Vzhledem k provázanosti textu byla zapotřebí velká pozornost a častá kontrolní čtení – ta jsem prováděl po překladu každé kapitoly a cizelováním překladu, poznámek za textem a doslovu jsem strávil i většinu léta roku 2016. Důkladná redakce je pro dílo takové spletitosti zcela zásadní a já měl to štěstí, že jsem mohl redaktorce Haně Zahradníkové v tomto směru zcela důvěřovat. Vyjádřeno hokejovou metaforou, bylo to podobné, jako když útočníkovi sedí za zády dobrý brankář, řekněme Dominik Hašek za svých nejlepších let. Takový útočník se nebojí rozehrát riskantní kombinace, aby soupeřovi vstřelil gól – a podobně jsem se ani já nebál volit při překladu různá nápaditá až nekonvenční řešení, aniž bych se musel bát, že v knize toho zůstane nekonvenčního až příliš.

dr. Radvan Markus, oceněný překladatel románu Máirtína Ó Cadhaina Hřbitovní hlína

Hana Zahradníková, absolventka FF UK, překladatelka a redaktorka nakladatelství Argo

Jak si kniha zatím vede na českém trhu a jakých ohlasů se dočkala?

HZ: Na českém trhu si kniha zatím vede po zásluze, ale nad očekávání dobře. Snažili jsme se ji čtenářům přiblížit nejen jako významné dílo irského modernismu, ale i text velmi zábavný a přístupný. Irská literatura a kultura obecně má

v Česku tradičně mnoho fanoušků, navíc krásná obálka Jana Augusty jistě také leckoho přilákala, aby vzal knížku do ruky. Máme velkou radost, že si *Hřbitovní hlína* nachází cestu k mnoha čtenářům. Přispělo k tomu jistě i to, že vyšla celostránková recenze v příloze LN Orientace, na literárním serveru iLiteratura se *Hřbitovní hlína* stala knihou měsíce, opakovaně o ní referovali i v Českém rozhlase, zprávy o ní se šířily po sociálních sítích, prostě se o ní mluvilo. Všem, kdo si jí všimli a nenechali si to pro sebe, jsme vděční.

Jaké jsou reakce z Irska?

HZ: Nadšené. Však také bez podpory různých irských organizací by u nás tahle knížka nejspíš nikdy nevyšla. Zejména v agentuře Literature Ireland a pražském velvyslanectví Irska máme dlouhodobě věrné spojence.

RM: Díky různým „tamtamům“ se zpráva o udělení Magnesie Litery do Irska dostala téměř okamžitě a poměrně rezonuje v místní irskojazyčné komunitě – do dvou dnů o něm referoval například portál Tuairisc.ie a rozhlasová stanice Raidió na Gaeltachta. V průběhu let je to už třetí cena, kterou dostal nějaký z překladů *Hřbitovní hlíny* – ocenění se dočkal i anglický překlad dvojice Liama Mac Con Iomaireho a Tima Robinsona a německý překlad z pera Gabriele Haefs. Podobné úspěchy jsou důležité pro irštinu samotnou, neboť mezinárodní uznání může zpětně povzbudit Iry, aby si svého historického jazyka více vážili. Pomáhají také k úpravě kánonu moderní irské literatury, v němž je Ó Cadhain čím dál tím častěji zmiňovaný po boku velmistrů, jako je James Joyce a Samuel Beckett. Pro rozšíření povědomosti o Ó Cadhainovi je však klíčové, aby se zprávy o mezinárodních úspěších jeho díla objevovaly i v mainstreamových anglickojazyčných médiích.

Plánujete do budoucna další podobné tituly?

HZ: Určitě. Rádi bychom pokračovali s vydáváním Máirtína Ó Cadhaina, ale už máme v záloze i další titul z irštiny.

RM: Určitě bych v budoucnosti rád přeložil od Ó Cadhaina i další díla – *Hřbitovní hlína* tvoří pouze poměrně malou část jeho rozsáhlé a nesmírně rozmanité tvorby. Při četbě Ó Cadhanových povídek, novel a románů má čtenář pocit, že pokaždé začíná odznova – takové totiž mezi nimi najdeme rozdíly v umístění děje, narativních postupech i v jazykových prostředcích. *Hřbitovní hlíně* je nejpodobnější autorův druhý román *Athnuachan* (Obnova, vyšel až posmrtně v r. 1995) o stáří hlavního hrdiny, který ze strachu ze smrti propadne hypochondrii a činí všelijaké hlouposti, aby se nakonec dojemně smířil s neodvratným koncem. Podobně jako u *Hřbitovní hlíny* se příběh jako mozaika skládá z vyprávění různých svérázných postav. Román jiskří humornými historkami o příhodách pošetilého starce, zároveň ho však lze číst i jako epos o pádu hrdiny a působivou výpověď o zániku starého světa, symbolizovaného tradičním irským venkovem. Přeložit *Athnuachan* je ale dosti náročný úkol – myslím, že dříve se pustím do podstatně kratší novely *An Eochair* (Klíč, 1967), satiry o nižším státním úředníkovi, jenž omylem zlomí klíč od kanceláře, kde je zamčený, a díky byrokratickému šimlovi zemře dřív, než může být z nedobrovolného vězení osvobozen. Ve vlasti Franze Kafky by téma mohlo rezonovat. A jsou samozřejmě i další autoři… Překládání je ovšem třeba nějak skloubit s akademickou prací, takže než spatří další překlad světlo světa, chvíli to potrvá.

rozhovor vedla Petra Johana Poncarová

související:

S Radvanem Markusem o Hřbitovní hlíně, irské literatuře a překládání [iliteratura.cz, 12. 3. 2018]